

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

Mål nr

meddelad i Stockholm den 21 april 2005

B 4456-04

KLAGANDE

1. Riksåklagaren, Box 5553, 114 85 STOCKHOLM
2. MM
3. MJ
4. PM
5. EH
6. Dödsboet efter MMZ

Ombud, tillika målsägandebiträde för 2-4 samt ombud för 5 och 6:
advokaten ES

MOTPART

DD

Offentlig försvarare och ombud: advokaten ÅF

SAKEN

Mord

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Hovrätten för Västra Sverige, avd. 5, dom den 7 oktober 2004 i mål B 3396-04

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom i ansvarsdelen dömer Högsta domstolen DD enligt 3 kap. 2 § brottsbalken för dråp och bestämmer, med tillämpning av 29 kap. 3 § första stycket 5 och andra stycket, 29 kap. 7 § första stycket samt 34 kap. 1 § första stycket 2 brottsbalken, påföljden till fängelse två (2) år.

Med ändring av hovrättens dom även i skadeståndsdelen förpliktar Högsta domstolen DD att utge skadestånd till var och en av MM, MJ, PM och EH med fyrtyotvåusen (42.000) kr samt till dödsboet efter MMZ med fyrtyotusenfyrahundrasextio (40.460) kr, allt jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 15 maj 2004 tills betalning sker.

DD skall betala en avgift på femhundra (500) kr enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond.

För försvaret av DD i Högsta domstolen tillerkänns ÅF ersättning av allmänna medel med fyrtyotusenettthundrasjuttioåtta (49.172) kr, varav 37.800 kr för arbete, 8.093 kr för tidsspillan och 3.279 kr för utlägg. Av beloppet utgör 9.834 kr mervärdesskatt.

För biträde åt MM, MJ och PM i Högsta domstolen tillerkänns ES ersättning av allmänna medel med fyrtyotusenfemhundredrettioåtta (40.538) kr, varav 29.565 kr för arbete, 10.406 kr för tidsspillan och 567 kr för utlägg. Av beloppet utgör

8.107 kr mervärdesskatt.

Staten skall svara för kostnaderna för försvarare och målsägandebiträde i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att Högsta domstolen dömer DD för mord, alternativt grov misshandel och vållande till annans död, till ett långvarigt fängelsestraff.

MM, MJ och PM har yrkat att Högsta domstolen dömer DD för mord eller, i andra hand, för grov misshandel och vållande till annans död, grovt brott.

Var och en av MM, MJ, PM och EH har yrkat att Högsta domstolen förpliktar DD att utge skadestånd med 40.000 kr för sveda och värk avseende psykiskt lidande och med 2.000 kr för sorgkläder, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 15 maj 2004 till dess betalning sker.

Dödsboet efter MMZ har yrkat att Högsta domstolen förpliktar DD att utge skadestånd med 40.460 kr avseende begravningskostnader, jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 15 maj 2004 till dess betalning sker.

DD har bestritt ändring.

DOMSKÄL

Av utredningen i målet framgår att DD uppsåtligen med en kniv tillfogat MMZ fem sticksår på bålen, att sticksåren skadat MMZs hjärta, lungor, lever och tunntarm samt att MMZ avlidit till följd av skadorna.

Riksåklagaren har gjort gällande att den åtalade gärningen skall bedömas i första hand som mord och i andra hand som grov misshandel och vållande till annans död.

DD har medgett de faktiska omständigheterna men förnekat att han uppsåtligen berövat MMZ livet. Han har vidare gjort gällande att MMZ angripit honom med kniv, att han begått den åtalade gärningen till avvärjande av detta påbörjade brottsliga angrepp och att gärningen med hänsyn till beskaffenheten av angreppet mot honom, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt inte varit uppenbart oförsvarlig, varför gärningen är straffri enligt bestämmelsen om nödvärn i 24 kap. 1 § brottsbalken. Även om gärningen är att bedöma som uppenbart oförsvarlig har omständigheterna varit sådana att han svårligen kunnat besinna sig, varför han skall vara fri från ansvar enligt bestämmelsen om s.k. nödvärnsexcess i 24 kap. 6 § brottsbalken.

Riksåklagaren har förklarat sig godta DDs berättelse om att MMZ angripit honom genom att utdela ett knivstick i bröstet och att DD till följd därav befunnit sig i en nödvärnssituation som gav honom rätt att avvärja det påbörjade brottsliga angreppet på hans person. Även med beaktande härav har emellertid

gärningen, oavsett om DD haft uppsåt att döda MMZ, varit uppenbart oförsvarlig och omständigheterna har inte heller varit sådana att DD svårligen kunnat besinna sig.

En gärning som någon begår i nödvärn utgör brott endast om den med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt är uppenbart oförsvarlig (24 kap. 1 § första stycket brottsbalken).

Till skillnad från tidigare lag föreskriver inte brottsbalkens lagtext att det skall beaktas om gärningen varit nödvändig. Det innebär dock inte att behovet av våld för att avvärja angreppet inte skall beaktas. I förarbetena framhålls tvärtom att den försvarlighetsbedömning som skall göras innebär dels att det våld som används inte får stå i klar disproportion till vad som erfordras för att avvärja den hotande faran, dels att det inte får föreligga ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den skada som hotar genom angreppet. Det ställs inte upp något absolut krav på att gärningen varit nödvändig för att avvärja angreppet. Den angripne bör kunna frikännas även om han använt större våld än nöden krävt, om handlingen inte är att bedöma som uppenbart oförsvarlig. I uttrycket uppenbart oförsvarlig ligger enligt förarbetena att man bör räkna med en relativt bred marginal till förmån för den angripne vid bedömning av huruvida han hållit sig inom gränserna för nödvärnsrätten. (Se NJA II 1962 s. 344 ff.)

Beviskraven

I likhet med vad som gäller för ansvarsförutsättningar i allmänhet har åklagaren bevisbördan för att nödvärn inte förelegat, liksom för att nödvärnsrätten överskridits. Detsamma gäller i förekommande fall även frågan om omständigheterna inte varit sådana att den tilltalade svårligen kunnat besinna sig. När det gäller

beviskravet i dessa hänseenden uttalade Högsta domstolen i NJA 1990 s. 210 att vad som borde krävas var att åklagaren förebringa så mycket bevisning att nödvärnsinvändningen framstår som obefogad, vilket många gånger kan framgå redan av den allmänna situationen där handlingen företagits, samt att samma beviskrav också borde ställas i förhållande till invändningen att den tilltalade svårligen kunnat besinna sig.

Vad som skall prövas i målet är således om riksåklagaren förebringat sådan bevisning att DDs invändning om nödvärnsrätt respektive att han svårligen kunnat besinna sig framstår som obefogad.

Nödvärnsrätt

Bedömningen av om bestämmelsen om nödvärn inneburit rätt för en tilltalad att tillgripa det våld som ett åtal avser skall göras från den utgångspunkten att fråga är om en försvarsåtgärd mot det angrepp som riktats mot honom. Någon rätt till nödvärn föreligger därför i princip inte när två eller flera personer kommit överens om att ”göra upp” om inte någon av dem övergår till ett angrepp som ligger klart utanför ramen för vad som i sammanhanget får anses vara förutsatt. Vid uppgörelser av detta slag, som går utöver vad som kan vara tillåtet till följd av samtycke eller social adekvans, skall alltså varje part dömas för det våld som han eller hon utövat eller försökt att utöva helt oberoende av vem som rent faktiskt inlett våldsutövningen.

Riksåklagaren har i målet gjort gällande att bakgrunden till den åtalade gärningen var att MMZ krävt DD på pengar för att denne skulle ha spritt falska rykten och att DD och MMZ stämt möte på en relativt avskild plats för att göra upp om denna s.k. bötning. DD hade emellertid inte tagit med några pengar och han

borde därför enligt riksåklagaren kunnat förutse att bråk kunde uppstå.

DD medförde en kniv som han förvarade lättillgängligt med spännet till knivfodralet uppknäppt. Det borde enligt riksåklagaren också ha varit närmast uppenbart för DD att även MMZ skulle medföra vapen. Situationen hade enligt riksåklagaren en duelliknande karaktär.

Vad riksåklagaren anfört talar för att DD accepterat att mötet med MMZ skulle resultera i en med vapen genomförd våldsuppgörelse dem emellan. DD har emellertid förnekat att så skulle vara fallet och riksåklagaren har i målet inte heller gjort gällande annat än att DD till följd av MMZs angrepp haft rätt att tillgripa våld för att värja sig. Den utredning som föreligger i målet kan med hänsyn härtill inte anses vara tillräcklig för att DDs invändning om rätt till nödvärn på denna grund skall bedömas som obefogad.

Den fortsatta prövningen skall därför göras från den utgångspunkten att DD ägt rätt att inom de ramar som bestämmelsen om nödvärn ger tillgripa våld för att avvärja MMZs angrepp.

Det våld som DD riktade mot MMZ var mycket omfattande och kraftigt.

Det bestod bl.a. av fem hugg mot vitala delar av MMZs kropp. Huggen utdelades med en kraftig kniv och flera av dem gick djupt in i MMZs bröstorg. Den omständigheten att bröstorgens brosk- eller benvävnad genomträngdes vid tre av skadorna visar att huggen utdelades med kraft. Var och en av knivskadorna var livshotande. Härutöver fanns bl.a. kraftiga skärsår på MMZs vänstra hand som kan ha uppkommit vid avvärjning.

Det knivstick som MMZ inledningsvis tillfogade DD var enligt ett rättsmedicinskt utlåtande två cm långt och beläget under vänster bröstvårta. Sticket hade genomträngt bröstorgans vägg. Några skador på lungan påvisades inte men det fanns blod och luft i vänster luns. Stickskadan var enligt utlåtandet inte av lindrig men inte heller av livshotande karaktär. Det uttalas vidare att möjligheten att luftansamlingen i lunsen ökat utan behandling inte kan uteslutas samt att skadan då skulle ha blivit livshotande. Vid undersökning fyra dagar efter händelsen hade DD även en sårskorpa på buken.

När det gäller händelseförloppet efter att MMZ utdelat sitt inledande knivstick har DD uppgett att han när han kände att det stack till i bröstet tog ett steg bakåt och tog upp sin kniv, att han med sin vänstra hand tog tag i MMZs kniv samt att han med sin högra utdelade ett hugg mot MMZ. Då hugget inte stoppade MMZs angrepp högg han på nytt. Angreppet upphörde först efter det femte hugget då MMZ böjde sig framåt, vände sig om och gick från platsen. MMZ var under hela förloppet ”explosiv”, ”som i extas” och situationen var kaotisk. Om DD inte försvarat sig hade han fått fler knivhugg. I mitten av händelseförloppet kände han att det sved till i magen. Han såg inte var hans egna knivhugg tog och han tänkte inte heller på det.

Nödvärnsbestämmelsen innebär inte att dödligt våld av det slag DD använde aldrig kan vara tillåtet. Förutsättningarna är emellertid dels att den angripne befinner sig i ett så trängt läge att sådant våld inte klart avviker från vad som behövs för att avvärja angreppet, dels att det brottsliga angrepp som våldet avser att avvärja är direkt livshotande eller annars riktar sig mot något synnerligen viktigt intresse. Det finns i detta fall anledning att beröra den senare frågan först.

DD får anses ha gjort gällande att han utsatts för, eller i vart fall uppfattat sig utsatt för, ett så livsfarligt angrepp att det berättigade honom att i sin tur tillgripa livsfarligt våld för att avvärja angreppet samt att detta angrepp inte på ett sådant sätt upphört eller avklingat innan han avbröt sin våldsanvändning att de senare huggen skulle vara uppenbart oförsvarliga.

DDs egna uppgifter om händelseförloppet är inte sådana att de kan lämnas utan avseende. Uppgifterna skall således godtas vilket innebär att DD under den tid han knivhögg MMZ var utsatt för ett angrepp från denne som får bedömas som livsfarligt. Sett enbart utifrån kravet att det inte får föreligga ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den skada som hotat genom angreppet kan DDs gärning inte anses uppenbart oförsvarlig.

Frågan blir då om det använda våldet klart avvikit från vad som behövts för att avvärja angreppet. Har detta kunnat avvärjas på annat sätt än genom det våld som DD brukat kan gärningen, trots att något uppenbart missförhållande inte förelegat mellan våldet och det hotade intresset, vara att bedöma som uppenbart oförsvarlig. Det måste härvid, trots den marginal till förmån för den angräpn som förarbetena talar om, vid användande av dödligt våld ställas höga krav på att något alternativ för att avvärja angreppet inte förelegat för att våldet inte skall anses vara uppenbart oförsvarligt (jfr artikel 2 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna).

Vid bedömningen av hur trängd DDs situation var måste beaktas förhållandena på platsen, inbegripet möjligheterna att bege sig därifrån och att påkalla hjälp, samt hans möjlighet att använda mindre grovt våld, kanske riktat mot mindre

vitala delar av MMZs kropp. Prövningen av om det kunnat krävas av DD att han skulle ha handlat på annat sätt än han gjorde för att avvärja angreppet bör ske utifrån objektiva utgångspunkter.

Händelsen utspelade sig mitt på dagen i ett område i närheten av bostadsbebyggelse där människor uppehöll sig; enligt DD passerades platsen av ett par av hans kamrater strax innan MMZ kom dit. DD har uppgett att han inte hade någon bra flyktväg eftersom han bakom sig hade ett trädbevuxet område och en backe. Av hans uppgifter i förening med av åklagaren åberopade fotografier framgår emellertid att det var möjligt för honom att bege sig från platsen. Han kunde även räkna med att det fanns hjälp att få från människor i omgivningen. Vidare talar en jämförelse mellan DDs och MMZs skador, liksom DDs uppgift att han höll MMZs knivarm medan huggen utdelades, starkt emot att DD befann sig i ett sådant underläge att det var erforderligt att tillgripa det dödliga våldet i stället för att besvara MMZs angrepp på ett för denne mindre förödande sätt och därefter bege sig från platsen. Det har således funnits alternativa handlingsätt och dessa har varit av sådant slag att det även av en person i DDs ålder och utan särskild erfarenhet av en situation som den förevarande måste krävas att något av dem valts framför det dödliga våldet.

Gärningen är med hänsyn till det anförda att bedöma som uppenbart oförsvarlig.

Nödvärnsexcess

Frågan blir då om, såsom DD har påstått, omständigheterna har varit sådana

att han svårligen kunnat besinna sig. Vid den bedömningen skall beaktas dels farans art och den tid som stått till förfogande för övervägande, dels den angripnes individuella egenskaper (se Holmqvist m.fl., Brottsbalken En kommentar, s. 24:56).

DD har uppgett att avsikten med mötet var att diskutera den s.k. bötningen och att han var inställd på att han kunde mötas av handgripligheter från MMZ eftersom han inte kunde betala. DD var således inte helt oförberedd på angrepp. I samma riktning talar den omständigheten att han hade kniven lätt tillgänglig. Händelseförloppet var inte helt kortvarigt och DD har angett att han efter varje hugg tittade på MMZ för att se om hugget haft effekt. Det har därmed funnits visst tidsutrymme för övervägande. Det har inte framgått något som gör att DDs individuella egenskaper i allmänhet eller hans sinnestillstånd vid tillfället har inverkan på bedömningen av hans möjligheter att besinna sig. Mot bakgrund av vad nu sagts kan DD inte gå fri från ansvar på grund av att han svårligen kunnat besinna sig.

Rubricering

Det våld som DD riktade mot MMZ var sådant att det måste ha framstått som i det närmaste oundvikligt att MMZ skulle avlida. DD skall därför fällas till ansvar för att uppsåtligen ha berövat MMZ livet. Med hänsyn till omständigheterna bör gärningen bedömas som dråp.

Påföljd

Vid bestämmande av straffvärdet skall enligt 29 kap. 3 § första stycket 5 och andra stycket brottsbalken i mildrande riktning beaktas att gärningen utan att vara fri från ansvar är sådan som avses i 24 kap. samma balk, varvid även får dömas till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet. Eftersom DD var 19 år vid gärningstillfället får han enligt 30 kap. 5 § brottsbalken dömas till fängelse endast om det med hänsyn till gärningens straffvärde eller annars finns särskilda skäl för det. Sådana särskilda skäl föreligger här. DDs ålder skall emellertid beaktas vid straffmätningen (29 kap. 7 § brottsbalken). Fängelsestraffets längd bör med tillämpning av vad nu angetts bestämmas till två år.

Skadestånd

Vid ovan angiven utgång är DD skadeståndsskyldig enligt 5 kap. 1 och 2 §§ skadeståndslagen. DD har vid fällande dom medgett att utge ersättning till dödsboet för begravningskostnader med yrkat belopp. När det gäller MM, MJ och PM har DD medgett skadeståndsskyldighet vid fällande dom. På grund av bristen på utredning om de psykiska besvärerna har han sagt sig inte kunna vitsorda högre belopp för dessa besvär än 25.000 kr för var och en av dem. Yrkat belopp för sorgkläder har vitsordats.

Yrkat belopp för sveda och värk avseende psykiska besvär ryms inom det schablonbelopp vid uppsåtligt dödande som, även utan läkarintyg eller liknande utredning, bör utgå till nära anhöriga enligt Högsta domstolens uttalande i rättsfallet NJA 2004 s. 26. Några omständigheter som ger anledning att i detta fall bestämma annat belopp har inte framkommit.

Dödsboets, MMs, MJs och PMs skadeståndsyrkanden skall därmed bifallas.

När det gäller EHs skadeståndsyrkande har DD bestritt att hon på det sätt som följer av bestämmelsen i 5 kap. 2 § första stycket 3 skadeståndslagen stod MMZ särskilt nära. Han har beträffande psykiska besvär inte vitsordat något belopp som skäligt. Yrkat belopp för sorgkläder har vitsordats.

EH uppgav följande i hovrätten: Hon lärde känna MMZ i februari 2003 och de blev ett par i juni samma år. MMZ bodde hos sin far. Hon flyttade dit i augusti-september 2003. Det egentliga skälet till det var att hon just då inte kom överens med sin familj. MMZ berövades friheten i slutet av oktober 2003 och avtjänade ett fängelsestraff fram till april 2004. Under den tiden hade de regelbunden kontakt. Efter frigivningen vistades hon mycket hos MMZ, men hon bodde hos sina föräldrar. De planerade för en gemensam framtid. Hon blev gravid i april 2004. Graviditeten var oplanerad och när MMZ dog hade de inte bestämt om de skulle behålla barnet. – Barnet har numera fötts.

De sålunda beskrivna förhållandena innebär inte att EH och MMZ var medlemmar i samma etablerade hushållsgemenskap. Situationen är alltså inte den som bestämmelsen i 5 kap. 2 § första stycket 3 skadeståndslagen i första hand tar sikte på (se prop. 2000/01:68 s. 72). Att de hade inlett ett fast förhållande och att EH nu har ett barn med MMZ medför ändå att hon får anses ha stått honom särskilt nära i bestämmelsens mening. Även till EH bör skadestånd utgå med

yrkat belopp.

På beloppen skall utgå ränta i enlighet med yrkandet.

_____

_____

_____

I avgörandet har deltagit: justitieråden Victor (skiljaktig), Blomstrand (skiljaktig), Dahllöf, Nyström (referent) och Virdesten
Föredragande revisionssekreterare: Katarina Eriksson

HÖGSTA DOMSTOLEN

Bilaga till
PROTOKOLL
2005-02-22Mål nr
B 4456-04

Justitierådet Victor, med vilken justitierådet Blomstrand instämmer, är skiljaktig beträffande ansvarsfrågan på sätt som framgår av följande yttrande:

Som målet här föreligger till bedömning är jag enig med majoriteten om att prövningen skall göras från den utgångspunkten att DD ägt rätt att inom de ramar som bestämmelsen om nödvärn ger tillgripa våld för att avvärja MMZs angrepp samt att det inte är visat att det förelegat ett sådant uppenbart missförhållande mellan det våld som DD utövat och den skada som hotat honom som utesluter att gärningen kan bedömas vara fri från ansvar.

Frågan är under sådana förhållanden om gärningen ändå är att bedöma som uppenbart oförsvarlig därför att det förelegat alternativ varigenom DD kunnat avvärja angreppet utan att tillgripa våld i den omfattning som han gjort.

När det gäller möjligheten att avvärja angreppet genom att bege sig från platsen har DD uppgett att MMZs angrepp fortsatt med kraft under hela händelseförloppet och att han bl.a. på grund av att han bakom sig haft en uppförsbacke och ett svårforcerat skogsparti inte haft någon fri flyktväg. Någon närmare utredning om förhållandena på platsen för gärningen har inte redovisats i målet. I avsaknad av sådan får DDs uppgifter godtas. Det kan mot den bakgrunden inte anses visat att det varit uppenbart oförsvarligt av honom att inte bege sig från platsen.

Frågan är då om det kunnat begäras av DD att han skulle ha använt ett mindre omfattande våld för att avvärja angreppet mot honom. Vad som talar för att det varit uppenbart oförsvarligt att bruka det våld som DD gjort är den stora skillnaden mellan de skador som DD och MMZ tillfogats. Om angreppet hade riktats mot en person i vars tjänsteutövning ingår att hantera hotfulla situationer och som förvärvat erfarenhet av att agera i sådana situationer skulle skillnaden med styrka tala för att en invändning om att våldet legat inom ramen för nödvärnsrätten varit obefogad. Motsvarande bedömning kan dock inte göras i fråga om en person som är i DDs ålder och som saknar sådan särskild erfarenhet. Härtill kommer att det i målet är klarlagt att MMZ var större och kraftigare än DD. Enbart skillnaden i skador är mot den bakgrunden inte tillräcklig för att det skall anses visat i målet att det våld som DD använt varit uppenbart oförsvarligt med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt.

Riksåklagaren har således inte förebringat tillräcklig bevisning för att DDs nödvärnsinvändning skall framstå som obefogad. DD skall därför inte fällas till ansvar i enlighet med åtalet.